

MI VOLT A BAJ NEGYPENNYOLCCAL?

MEZEY BARNA

JOG.
történet

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

PROF. DR. MEZEY BARNA

PROFESSOR EMERITUS

ELTE ÁJK

MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

MEZEYB@AJK.ELTE.HU

2025. március 10.

„A 48-as törvényhozás csak megszüntette a régi dolgokat, az újak számára kereteket is alig adott” – fogalmazott Szekfű Gyula a kiegyezési tárgyalások feladatait summázva.¹ A dualista mű felépítésekor ennek a megállapításnak a közjogi vonatkozásai hatványozottan felerősödtek. Az áprilisi törvénycsomag meglehetősen hiányosan rendezte az alkotmányos kereteket: miközben a népképviselőt, a felelős kormányt, a sajtótörvény részletes szabályokat kapott, olyan témák, mint az ősiség vagy úrbíriség eltörlésének következményei rendezetlenek maradtak. Miként függőben maradt a dinasztiahoz fűződő közjogi kapcsolatok egyértelműsítése, a törvényalkotási lázban megrekedt az összeigazítás a birodalom másik felének alkotmányos képleteivel. Nem rendelkezett az or-

szággyűlés a külügyek kezeléséről, a pénzügyek összehangolásáról; csonka maradt a hadügyek szabályozása, elmaradt az ide vágó felsőjogok gyakorlásának tisztázása. Történt ugyan utalás a pragmática sanctora, leginkább a magától értetődőség szintjén, mintegy közjogi adottságként. Tetézte mindent a szeptemberi fordulatot követő alkotmányos vákuum kialakulása: a trón betöltetlensége, a királykoronázás elmaradása,² előbb az uralkodó inaktivitása majd alkotmánysértő uralma, amit betetőzött a trónfosztás és a kormányzó elnök választása. A közjogi konfliktus feloldására a szuverenitás tízesztendősi hiányát követően Ferenc József 1860-ban látta elérkezettnek az időt.

Az októberi diploma kihirdetése után ülésező Országbírói Értekezlet³ fel-

datává vált a hatályos magyar jog megállapítása. Tárgyalásait alapvetően határozta meg Ferenc József merev elzárkózása 1848. áprilisának alkotmányos változásaitól (s így az áprilisi törvénycsomag akárcsak részleteiben is történő visszaállításától). A magyar alkotmányos átalakulás és az azt követő szabadságharc a Habsburgok számára a megaláztatás szimbólumává vált. Az államfői hatalom korlátozása, majd bizonyos fokú elvitatása, Ferenc József uralkodásának megkérdőjelezése, az államélet fokozatos függetlenítése Béctől, a katonai szembenállás, a detronizáció, az orosz segítségre szorulás szégyene, az ország katonai megszállásának terhei és bebizonyosult sikertelensége mind oda vezettek, hogy a bécsi körök kezdetben hallani sem akartak a mindehhez kiindulópontot jelentő áprilisi alkotmány visszaállításáról. Tárgyalási alapnak kizárólag az utolsó reformországgyűlést megelőző magyar jogállapot visszaállítását tekintették. Az Országbírói Értekezlet egyfajta tesztelése volt a magyar politikai erőknél, hiszen a grémium jogász kiválóságai a politikai irányzatokat is képviselték. Amennyiben az udvar partnereivé váltak volna, úgy bizonyos értelemben legitimálták volna a monarchikus diktatúra rendszerét. Ferenc József azonban hiába is adott volna megbízást gróf Apponyi György országbírónak a visszaállított magyar bíróságok számára a hatályosnak tekinthető alaki és anyagi törvények iránti

javaslatra, a tényleges megoldás szükségszerűen elmaradt.⁴ A konfliktus kezelésének nyitja ugyanis Magyarország közjogi függetlenségének helyreállításában rejlett. A kudarc is nyilvánvaló bizonyítéka volt annak, hogy a Ferenc József és tanácsadói köre által vizionált megoldás nem megoldás: nem lehet visszakanyarodni a rendi jog korához. Más kiutat kellett találni, mely a magyar alkotmányosság igényeinek is megfelel és teljesíti a dinasztikus elvárásokat is. A két szempont kijelölte a kiegyenlítés „kényszerű” útvonalt. A kompromisszum az áprilisi törvények módosításának elfogadásában testesült meg. Az uralkodónak tudomásul kellett vennie, hogy a modern magyar polgári állam alapvetéseként értelmezhető törvénycsomag érvényességét legalább részben el kell fogadnia; a magyar félnek akceptálnia kellett Ferenc József idegenkedését, és hajlandónak kellett mutatkoznia az 1848-as alapok részleges módosítására.

Közismert, hogy az 1865-ben újra induló tárgyalásokra Deák Ferenc a pragmatica sanctiora támaszkodó közjogi programcsomaggal készült, aminek alapvető részét az 1848-as alkotmányozás befejezetté tette ki. Ennek a program-pontnak alapszempontja az 1848-ban mellőzött kérdések véglegesítése volt. Javaslatában lehetőség nyílt a hadügyi és külügyi felségjog Ferenc József számára is elfogadható értelmezésére, miközben a magyar közjogi

önállóságot is pozícionálta a magyar szent korona országaira is vonatkozó „feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó” formula keretében.⁵ A kérdés elméleti tisztázása azonban korántsem zárta le a tárgyalásokat, csak kereteket biztosított neki. A két szélső értéket kellett ugyanis a kompromisszum létrejöttéig közelíteni egymáshoz. A 48-as közjogi helyzet feltétlen és azonnali helyreállítása és az áprilisi törvénycsomag teljes elutasítása között feszülő ellentétet kellett feloldani. Deák zsenijét dicséri a konstrukció kimunkálása, Andrássy Gyuláét pedig a letárgyalása. Deák ezekben a tárgyalásokban visszahúzó-dott és az udvarban kiváló kapcsolatokkal rendelkező Andrássynak engedte át a terepet. A koronázáshoz közeledve merev álláspontját feladni egyre hajlandóbbnak mutakozó uralkodó módosítási igényeinek egy listáját adta át a grófnak,⁶ akinek előbb közvetlen politikustársaival kellett azt legalább részben elfogadtatnia, majd a képviselőház többségét meggyőznie szükségességeről. Ez hatalmas diplomáciai kihívás volt Andrássy számára. A hadügyi felségjoggal kapcsolatosan például az uralkodó elvárta a magyar katonai ügyek felszámolását és közös hatáskörbe utalását, valamint a nemzetőrsegről szóló törvény megszüntetését. Az Andrássy inspirációjára született és végül általa diadalra vitt, tekintélyét

jelentősen megerősítő javaslat szerint a honvédelmi minisztériummal kapcsolatos hatásköröket addig is, amíg alkotmányos úton nem rendelkeznek a véderőről, az uralkodói jogok sértetlen fenntartása mellett, átmenetileg a felelős magyar minisztérium elnöke gyakorolja. A gróf el tudta fogadtatni ezt az elképzelést Ferenc Józseffel is, ami jelentős mértékben csökkentette a megállapodás előtti akadályokat.

Végül is az 1867. évi megállapodás minden nehézség ellenére az 1848-as magyar polgári alkotmányos átalakulás kiteljesedését eredményezte. Dacára erős ellenzékének, jónéhány évtizedes békés korszakot nyitott meg a magyar társadalmi átalakulás, gazdaság fejlődés és a modern jogrendszer kiteljesedése előtt.

Hivatkozások:

- ¹ Szekfű Gyula: A dualizmus: A szabadelvű párt uralma, in Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet V. Budapest, 1936. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 472. p.
- ² Beke-Martos Judit: Állami legitimációs eljárások és államfői jogkör 1867-1918 között, Budapest, 2012. Kossuth Kiadó, 64-73. p.
- ³ Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában. Közli Ráth György országbírói elnöki titkár, és az értekezlet jegyzője. Pest, 1861, I-II.
- ⁴ Képesy Imre: Az Országbírói Értekezlet története és öröksége.

Budapest 2023. Gondolat, 251. p.

⁵ Mezey Barna: A pragmatica sanctio és a magyar történeti alkotmány, in: Századok 157. (2023) 3. szám, 511. p.

⁶ Az 1848. évi törvények azon pontjainak megjelölése, amelyek módosításra szorulnak, in: Deák Ferenc beszédei IV. kötet (1866-1867). Összegyűjtötte Kónyi Manó. Budapest, 1897. Franklin Társulat, 310-312. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: A szentesített áprilisi törvények átadása. Forrás: <https://images.app.goo.gl/21aEfn1KFkrBZ7BP8>
Letöltés ideje: 2025. március 10.